

MONUMENTUL PUBLIC, ÎNTRE ARTĂ ȘI MAGIE

Autor: Pavel Țușară | 20 decembrie 2021

După cum bine se știe, încă de pe vremea romanilor, schimbarea împăraților – prin extensie, a regimurilor – aducea după sine schimbarea capetelor vechilor busturi sau, la rigoare, înlocuirea în întregime a unei statui cu alta. Existența simbolică, în efigie, cea care prelungește o prezență determinată, și cu atât mai mult una exemplară, dincolo de limitele sale omenesti, declanșează stări și comportamente care se înscriu într-un registru foarte larg, de la reculegerea smerită și pioasă și pînă la revolta morală și la furia distructivă. Mari momente din istoria omenirii, de la năvălirile barbare și pînă la revoluțiile mai mult sau mai puțin sistematizate, au fost, simultan, și mari bătălii duse împotriva însemnelor, a statuilor și a simbolurilor consacrate. Pentru că oricît ar fi evoluat umanitatea, pe parcursul a cîtorva mii sau chiar zeci de mii de ani, din punctul de vedere al civilizației, al cunoștințelor științifice și al posibilităților tehnice, din punctul de vedere al faptelor de conștiință și al reperelor morale, ea a rămas captiva aceluiași set de reprezentări magice și de aspirații simbolice. Față de trogloditul paleolitic, cel care aducea bizonul sau cerbul în interiorul peșterii prin conturarea imaginii sale, apoi îl săgeta acolo în efigie și socotea vînătoarea din pădure doar o simplă formalitate în consecința actului definitiv al identificării și al uciderii magice, omul contemporan nu se deosebește aproape deloc sau, în cel mai bun caz, se deosebește doar prin iconografie și prin recuzită. Locul peșterii l-au luat acum spațiul public, panoul publicitar, semnul grafic, mediile și, de ce nu, însăși capacitatea noastră fabulatoare.

Venirea comuniștilor la putere a însemnat, înainte de naționalizare, înainte de exproprieri, înainte chiar de inaugurarea marilor șantiere și lagăre de muncă, în care au fost exterminați sute de mii de oameni, vinovați doar pentru că s-au remarcat în profesie sau că și-au asumat anumite responsabilități publice – a însemnat, așadar, un război crunt împotriva imaginilor, a însemnelor, a reprezentărilor de tot felul. Cu alte cuvinte, un război împotriva statuilor. O întreagă lume de imagini și de forme a fost dizlocată, compromisă și, finalmente, aneantizată, pentru a fi înlocuită cu alta, purtătoare a acelorași mesaje cvasitrascendente, dar stocată în alte repere iconografice. Astfel, unde altădată se ridicau statuile lui Ferdinand, Brătianu, Pache Protopopescu etc. etc.,

au început să prindă viață magico-simbolică monumentele impenetrabile și ostentative ale lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, Groza etc. - apostoli, cu toții, ai unei noi mitologii cu aspirații mîntuitoare. Iar cînd comunismul însuși a obosit de moarte, cînd mesianismul său măsurat în cincinale a fost lovit de amnezie și și-a pierdut, una cîte una, toate profețiile fondatoare, amplele mișcări politico-sociale din țările de est au redescoperit voluptatea conflictelor magice. Steagurile au fost decupate în zona insemnelor, lozincile au fost martelate, asemenea sfinților din lăcașurile creștine de către hoardele venite din stepele Asiei, iar statuile imperturbabile, care-i preamăreau pe patriarhii paradisiului immanent, au căzut și ele sub furia mulțimilor dezlănțuite. Așa s-a dus statuia lui Petru Groza de lîngă Facultatea de Medicină, așa s-au dus nenumăratele busturi bărboase ale clasicilor fericirii pe pămînt, coclite prin parcuri și prin grădini publice, așa s-a dus și statuia lui Lenin din fața Casei Scînteii și tot așa era s-o pățească și bietul Dobrogeanu Gherea, asimilat și el, prin lectură înfierbîntată, grupului de întemeietori.

Moartea (sau numai criogenizarea) simbolurilor comuniste a reactivat memoria de grup și disponibilitatea spațiului public, ceea ce a făcut ca, imediat după 1990, fie să se reinstaleze vechile monumente, cazul statuii lui Brătianu de Mestrovici, fie să se comande altele noi. Și, în acest moment, a început dezastrul! Criza enormă prin care a trecut România în cele cinci decenii de comunism, disoluția reperelor și dezordinea spirituală cronicizată, alături de încă multe alte disfuncții care nu intră acum în discuție, și-au dezvăluit cu adevărat anvergura o dată cu declanșarea acestei furii a reconstrucției simbolice. Posedați mai mult decît ne-am fi așteptat de duhul Cîntării României, educați eficient să înțelegem lumea ca pe o enormă construcție butaforică și nu ca pe un set de valori durabile, îndoctrinați de o propagandă infailibilă să ne citim epopeic propria existență și să delegăm trecutului mitic prerogativele de reprezentare a prezentului, ne-am trezit dintr-odată, în plină libertate, mai aproape ca oricînd de acel scenariu de tip magic după care adevărata realitate și existența noastră desăvîrșită sînt probleme care privesc lumea eroico-ficțională, aceea a imaginilor atemporale, și nicidecum pe aceea a gesturilor simple și a nenumăratelor evenimente pe care ni le oferă istoria mică. Prinși în această avalanșă a narcisismului magic și a mîntuirii în efigie, aproape că nu a existat componentă a societății românești care să nu se vrea reprezentată și să nu se viseze gravată în paradisul de bronz, de piatră, de oțel și, la rigoare, chiar de ciment. Organizații, comitete, fundații, asociații, parohii, prieteni, neamuri etc. - dar, nota bene, majoritatea provenind din structuri militare - au pornit galopul apocaliptic al ridicării de monumente. Ce a ieșit din această cavalcadă e foarte ușor de văzut și astăzi. Nu există colțișor în biata noastră țărișoară în care să nu se ițească vreun bust de erou civilizator cu bătaie județeană, dacă nu cumva chiar comunală, vreun cavaler, vreo cruce - impozantă ca dimensiuni și catastrofală ca proporții -, vreun cărturar în exercițiul funcțiunii, vreun insurgent romantic sau vreun mare voievod călare sau pedestru. Dacă e să arondăm geografia națională în funcție de presiunile istoriei, atunci putem spune horărît că Transilvania este fieful simbolic al Iancului, avînd drept cap de serie acea capodoperă a deriziunii din Clujul lui Funar - anomalie care, în noile condiții, ar trebui

pur și simplu eliminată -, Muntenia este posesiunea lui Mihai Viteazul, întodeauna călare, iar Moldova..., ei, aici lucrurile se complică oarecum pentru că producția simbolică a fost ceva mai slabă, Moldova rămîne, așadar, feuda trio-ului tradițional Hrebenciuc-Cozmâncă-Iacobov, cu derivatele de rigoare, de la Nichita la Opreșan și retur.

Antonescu a prins mai mult în sud, Slobozia și Călărași, cu ceva extensii și prin mediile parohialo-militare din București și cele naționaliste din Ardeal, mai exact din Tîrgu-Mureș, iar crucile de toate felurile și soboarele de preoți ortodocși s-au răspîndit cam peste tot, ultimele căpătînd o slăbiciune patetică pentru chipurile cioplite, drept care și-au tot scuturat busuiocul pe unde au fost convocate, fără crîcnire, fără prejudecăți și, mai ales, fără pic de rușine. Doar Timișoara și Bucureștii au scăpat cu daune limitate de această epidemie a pseudomonumentului, aici realizîndu-se și cîteva dintre cele mai reprezentative lucrări de for public din ultimii cincizeci de ani.

Rezumînd, arta noastră monumentală de după 1990 este marcată profund de ficționalizarea istoriei din perioada comunistă, de narcisism romantic și mitologizant și, mai ales, de cultul eroilor, de tropismul exemplarității pe care țările civilizate ale Europei l-au consumat cam pînă prin secolul XIX.

Așadar, în loc să ne manifestăm astăzi în spiritul timpului în care trăim și să ne exprimăm simbolic solidar cu dinamica acestuia, aspirația noastră este retroactivă și arogantă, ea încercînd mai degrabă să recupereze ceea ce nu s-a făcut la vreme și să se refugieze la adăpostul poncifelor, decît să construiască fără angoase și fără prejudecăți. Cele cîteva lucrări de for public care s-au ridicat pînă acum și care sînt, simultan, forme ale timpului și creații de mare anvergură, pot fi numărate pe degete: Discul lui Paul Neagu din Piața Televiziunii, Iuliu Maniu al lui Mircea Spătaru, Monumentul infanteriei și Caragialina ale lui Ion Bolborea, toate din București, și Memorialul de la Timișoara care include lucrări de Paul Neagu, Ingo Glass, Gheorghe Iliescu - Călinești, Marian Zidaru, dar și mobilierul urban mai complex din cadrul proiectelor lui Marius Leonte etc. și, mai ales, compoziția Sf. Gheorghe a Silviei Radu, o adevărată capodoperă. Un alt ansamblu remarcabil, unic pînă acum în spațiul artei noastre contemporane, este cel început, dar, din păcate, neterminat, „De-semne spre cer pentru ploaie și curcubeu” de Alexandru Chira, pe dealurile comunei Tăușeni din județul Cluj. În rest, rămîne cum am stabilit: aluviunile memoriei și tentația de a escamota realitatea prin derapajele imaginarului.

Imagine: Statuia lui Ion I. C. Brătianu din Parcul Ion I. C. Brătianu, București; Sursa: Wikimedia Commons